

ENERJİ VE ÇEVRE EKSENİNDE ULUSAL GÜVENLİK

A. Çağatay DİKMEN / Maden Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Üyesi

Nüfusun dünya çapında giderek artması, sanayinin gelişmesi, yaşam standartlarının giderek yükselmesi, tüketim kalıplarının giderek değişmesi gibi faktörler sonucunda, her yıl enerji talebi de artmaktadır. Enerjinin üretimi, iletimi ve tüketimi aşamalarında yapılan faaliyetler, çevre açısından olumsuz sonuçlar doğurmakta, çevresel güvenliği ve ulusal güvenliği tehdit eden boyuta gelmekte, enerji kaynaklarının kıt olması da ülkeler arasında çatışma yaratabilmektedir.

Enerji, toplumsal refahın savunulması için gerekli aracın ve üretim faaliyetlerinin ana girdilerinden biri olarak ekonomik ve sosyal kalkınmanın vazgeçilmez temel taşlarından biridir. Sanayi, tarım ve hizmet sektörünün ana bileşeni olan enerji özellikle sanayi devriminden sonra daha yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmış, insan ve hayvan kasları yetersiz kalmış su, rüzgar ve özellikle yenilenemeyen kaynaklardan kömür ve petrol gibi fosil yakıtlardan enerji elde edilmiştir.

Çevre ve Enerji

Enerjinin insanlık için tüm önemi ve yararlarının yanı sıra, üretimi, taşınması, tüketimi ve atıkları itibarıyla insan sağlığı ve çevre yönünden belli bir risk taşıdığı son yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu risk özellikle hava, toprak, su kirliliği, sağlık sorunları, doğal dengenin bozulması biyolojik çeşitliliğin azalması, belli canlı türlerinin yok edilmesi gibi bazı sonuçları vurgulamaktadır.

Termik santrallerde yakıtın yanması sonucu oluşan ve atmosfere verilen başlıca kirletici emisyonları SO_x, NO_x, CO₂ ve partikül maddelerdir. Bu emisyonlar kullanılan yakıtın türüne, yakıtın bileşimine ve kullanılan yakma teknolojisine bağlı olarak değişmektedir. Baca gazları içinde bulunan kükürt ve azot bileşikleri asit yağmurlarına neden olmakta, bu da hem toprak hem de hava kirliliğine neden olmaktadır. Santrallerden çıkan karbondioksit atmosferde birikip sera etkisine neden olmaktadır. Termik santrallerin son ürünü olan uçucu kül ve kazan artıkları içerdikleri ağır metal ve radyoaktif metallerin yağmur sularına karışarak yer altı su kay-

naklarını etkileme olasılığı bulunmaktadır.

Nükleer santrallerin ise çevre üzerine etkileri öncelikle kullanılacak hammaddenin (uranyum, toryum) üretimi ve zenginleştirilmesi ile başlamakta daha sonra santralin atıkları büyük probleme neden olmaktadır. Ayrıca olası kaza riski ve işletme ömrü biten reaktörlerden oluşacak çevre sorunları da bulunmaktadır.

Çevre, Enerji ve Güvenlik

Enerji güvenliği kavramında bir dönüşüm yaşanmıştır ancak bu durum, enerji üretimi, iletimi ve tüketiminde çevrenin çokta göz önünde tutuluyor olması anlamına gelmemektedir. Enerji ve çevre arasındaki etkileşimin neden olduğu olumsuz etkilerin önlenmesi zorunluluğu, enerji güvenliği kavramının çevresel güvenliği de içerecek şekil de yeniden tanımlanması gereksinmesini doğurmuştur.

Soğuk Savaşın bitmesi ile politik, askeri, ekonomik ve sosyal konular farklı boyutlarıyla ele alınmaya başlanmış, açlık, sosyal eşitsizlik, küresel boyuttaki çevre kirliliği gibi askeri olmayan konuların insanlığın geleceği ve dünya barışı için yarattığı tehlike fark edilmiştir.

Çevresel güvenlik konusu ilk defa 1977'de Lester R. Brown'in "Doğal kaynakların tükenmesi ve çevresel tahribat uluslar için milli güvenliğin tekrar tanımlanmasını gerektirecek kadar önemli bir tehdit oluşturmaktadır" tezi ile gündeme gelmiştir. Daha sonra bir çok yazar ulusal güvenlik hakkında açıklamalarda bulunurken çevreyi ön plana çıkarmışlardır. Richard Ullman "Redefining Security" adlı makalesinde "Güvenliği askeri terimlerle tanımlamak gerçekleri tamamen değiştirmek olur ve ülkelerin askeri tehditler üzerine yoğunlaşarak çok daha zararlı olabilecek diğer tehlikeleri ihmal etmesiyle sonuçlanır. Bir ulusun vatandaşlarının hayatlarını ve yaşam kalitelerini kısa sürede tehdit edebilecek hale gelen doğal fenomenler ve hareketler milli güvenlik için tehdit olarak ele alınmalıdır" ifadesine yer vermiştir. Norman Myers "Ultimate Security" adlı kitabında "Milli güvenlik artık yalnızca askeri güçler ve silahlanma demek değildir.

Günümüzde milli güvenlik, sulak alanlar, tarım alanları, ormanlar, genetik kaynaklar, iklimle de ilgilidir. Bu faktörler ve daha pek çokları genellikle askeri ve politik liderlerce ele alınacak sorunlar olmasalar da en az askeri saldırılar kadar önemlidir. Bu durum, ülkesinden bir metre kare bile vermek istemeyen bir liderin, her yıl yüzlerce metre kare üst toprağı erozyonla kaybetmeye göz yummasında da açıkça görülebilir" açıklamasını yapmıştır.

Elieen Claussen ise çalışmasında "Çevre sorunları genellikle savaşların tek nedeni olmaz, ancak diğer gerilim unsurlarıyla birleştiğinde önemli bir etken olur. Doğal kaynaklarda meydana gelen kıtlıklar sokaklara kızgın güruhlar salmaz fakat bu kıtlıklar yoksulluk, açlık, etnik gerilimler, göç ve devletlerin zayıflaması gibi ikinci etkiler doğurarak savaşlara yol açar." demiştir.

Sonuç

21. yüzyılda çevresel güvenlik pek çok ülke için birinci öncelik haline gelecektir. Uluslar, çevresel tehditleri önlemek ya da azaltmak için yapılacak uluslararası iş birliğine sıkı bir biçimde uymak ya da olacak çevresel değişimlere uyum sağlamak arasında kritik kararlar vermek zorunda kalacaklardır. Çevresel değişimlerin ivme kazanmış olması ve çevre felaketlerinin birbirini izlemesi şu ana kadar uygulanan işbirliğine yönelik politikalarda yeterince başarılı olunamadığını göstermektedir. Çevresel problemleri önleyebilmek için pek çok yasal mekanizma olmasına rağmen, sorun bu mekanizmaların etkili şekilde kullanılmamasından kaynaklanmaktadır.

Kaynakça

Algan, Nesrin; Künçek, Özlen "Transboundary Population Movements: Refugees, Environment and Politics", *Turkish Yearbook of International Relations*, Ankara, AU Basımevi, 2000.

Homer-Dixon, Thomas F., "Environmental Scarcities And Violent Conflict: Evidence From Cases", *International Security*, (Summer 1994), No. 19, s. 5.

Gleick, Peter, "Ultimate Security: How Environmental Concerns Affect Global Political Stability, (book reviews)", *Bulletin of the Atomic Scientists*, (March-April 1994), No. 50, ss. 55-56

American Council for the University of United Nations (AC/UNU), Millennium Project, "Environmental Security Studies", <www.acunu.org>

Savaşlarda doğal kaynaklar hedeflenmekte, çevre silah olarak kullanılmaktadır. Körfez savaşında Kuveyt'teki petrol kuyularının yakılması, yalnızca ülke ekonomisini alt üst etmekle kalmamış, yangın sırasında çıkan gazlar sebebiyle pek çok insan akciğer kanseri olmuş ve bölgedeki ekolojik dengeler tamamen bozulmuştur.



Bir ülke sınırları içinde ortaya çıkan emisyonların başka bir ülkeye doğal yollarla taşınması Sınır Ötesi çevre kirliliği yaratmaktadır. Kirlilik sınır tanımaz; onun etkileri, yerel veya bölgesel oldu-

ğu kadar, kıtasal ve küreseldir. Çernobil kazası, İrlanda ve Yunanistan kadar uzak yerlerde bile etki yapmıştır. Nehirler, içinden aktıkları her ülkeyi kirliletmektedirler.

Hemen yanı başımızda Ermenistan-Erivan'da bulunan çok eski bir teknolojiye göre kurulmuş Metsamor Nükleer Santrali Türkiye için pimi çekilmiş bomba niteliğindedir. Kendi sınırlarınız içerisinde bir nükleer santrali tartışırken, ulusal güvenliğimizi tehdit eden ve olası bir kazada onulmaz yaralar açacak santral için gerekli tedbirlerin alınması çevre ve ulusal güvenliğimiz açısından birincil önceliğimiz olmalıdır.

Çevresel tehlikelerin temelinde çevre-insan ilişkisi yattığı için, bu ilişki düzeline kadar tehlike artmaya devam edecektir. Çevresel güvenliği sağlayabilmek için ülkeler arasında işbirlikçi bir yol izlenmeli, ve gerilimleri önlemek için problemlerin çözümü eşitlikçi bir biçimde sağlanmalı, çevre savaşlarının önlenmesi için ise çevre diplomasisine, barışçı yaklaşımlara, hassas ekosistemlerde ve ekolojik döngülerde uygulanacak uluslararası rejimlere önem verilmelidir.